

профілактики насильства над дітьми в сім'ї значно зростає при дотриманні таких організаційно-педагогічних умов:

- упровадження соціально-педагогічних програм для батьків, педагогів, учнів, спрямованих на формування навичок безконфліктної поведінки та ефективної комунікації;
- раннє виявлення перших ознак та наслідків насильства, на які повинні звертати увагу рідні, лікарі, класні керівники, дільничні міліціонери тощо;
- налагодження чіткої системи соціально-педагогічної реабілітації учнів з різними формами прояву девіантної поведінки;
- урізноманітнення форм та методів профілактичної роботи соціальних педагогів і практичних психологів;
- введення у практику роботи як шкільних соціальних педагогів, так і практичних психологів інтернет-консультацій та бесід із проблем правового регулювання внутрішньосімейних відносин;
- підвищення уваги громадськості щодо посилення соціальної реклами з проблем сімейної політики та неприпустимості насильства над дітьми в сім'ї.

ЛІТЕРАТУРА

1. Докторович М. Соціально-педагогічна робота з дітьми з неповних сімей : [навч.-метод. посіб.] / М. Докторович. – К. : Ленвіт, 2010. – 152 с.
2. Журавель Т. В. Соціально-педагогічна робота з профілактики насильства щодо дітей / Соціальна педагогіка : [навч. посіб.] / О. Безпалько, І. Зверєва, Т. Веретенко ; за ред. О. Безпалько. – К. : Академвидав, 2013. – С. 197–209.
3. Закон України «Про попередження насильства в сім'ї» від 15.11.2001 № 2789-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу : zakon4.rada.gov.ua/rada/show/2789-14.
4. Психолого-педагогічна робота у загальноосвітніх навчальних закладах з профілактики насильства над дітьми : [метод. посіб. / автори-упоряд. : Т. Вовчок, Н. Степура, І. Даниленко та ін. ; за заг. ред. Т. Цюман]. – К. : ВПЦ «Експрес», 2009. – 328 с.

Людмила Стасюк,

канд. пед. н., ст. викладач,

Східноєвропейський національний університет
імені Лесі Українки

ПРОФІЛАКТИКА НАСИЛЛЯ У СІМ'Ї

У статті охарактеризовані напрями та форми соціально-профілактичної роботи щодо профілактики насилля у сім'ї.

Liudmyla Stasiuk

PREVENTION OF DOMESTIC VIOLENCE

The article describes the forms of social work on prevention domestic violence.

Соціально-економічні перетворення та пов'язані із ними зміни у суспільному житті в цілому призводять до появи низки проблем і в сімейному колі. Початок ХХІ століття є важливою віхою у розробці нових підходів до надзвичайно важливої проблеми насильства в сім'ї. Ще донедавна зазначена тематика в нашій країні була закритою для широкого загалу. Тісна співпраця з міжнародними організаціями у сфері захисту сім'ї, дітей та молоді обумовила появу низки правових документів, які є органічним продовженням резолюції, ухваленої 57-ю сесією Генеральної Асамблеї ООН № 57 (березень 2004 року) про проведення досліджень проблеми насильства щодо дітей.

Зазначена проблема завжди приваблювала дослідників і вивчалась у різних напрямках. Зокрема, психологічні аспекти сімейного насильства розроблялися як у працях вітчизняних (А. Асмолова, Б. Братуся, Т. Драгунової, В. Знакова, Н. Левітова, Н. Максимової, Н. Михайлової, Л. Семенюк, Н. Тарабриної, Д. Фельдштейна та ін.), так і зарубіжних вчених (А. Бандура, Р. Берон, А. Браун, К. Бютнер, А. Мічерліх, М. Пападопул, Д. Річардсон, Р. Соонетс, З. Фрейд, З. Холл, В. Холичер).

Значний доробок в аналіз цієї проблеми з медичної точки зору внесли Ю. Антонян, Б. Ворник, Т. Говорун, С. Позднякова, А. Ткаченко; юридичної – С. Ашмедова, Т. Барило, Ф. Бурчак, Б. Волков, Г. Єрошин, Д. Керимов, В. Кривуша, Ф. Лопушанський, Г. Миньковський, О. Пристанська; педагогічної – Ю. Антонян, М. Асанова, П. Блонський, В. Боровик, Л. Волинець, Ф. Думко, М. Казакіна, В. Караковський, В. Ковальов, Г. Лактіонова, В. Моралов, В. Оржеховська, П. Пономаренко, В. Сатиров; соціологічної – Р. Арон, К. Вільсон, Ш. Волін, Г. Ковганич, Г. Моргентау, Р. Нібур, Д. Стей.

Таким чином, окреслена географія досліджень підкреслює соціальну значущість вивчення проблеми насильства у сім'ї та її профілактику на сучасному етапі розвитку суспільства.

У Законі України «Про соціальну роботу з дітьми та молоддю» (2001 р.) соціальна профілактика розглядається як робота, спрямована на попередження аморальної, протиправної, іншої асоціальної поведінки дітей і молоді та запобігання такому впливу. Нагадаємо, що Тлумачний словник термін «профілактика» трактує як «охороняти, оберігати, попередити». Сутність соціально-педагогічної профілактики полягає у розвитку почуття відповідальності особистості за свою поведінку, яка сприяє глибокому усвідомленню шкоди насильницьких дій в усіх проявах.

Нам імпонує думка Ю. Онищенко, яка наголошує, що педагогічна профілактика насильства щодо неповнолітніх – це виховна і корекційна діяльність, яка здійснюється на основі своєчасного виявлення причин і факторів ризику [3, с. 39].

Пошук оптимальної моделі профілактики насильства є одним з найголовніших питань психолого-педагогічної науки. Фахівці в галузі педагогічної науки виділяють такі форми соціально-профілактичної роботи щодо жорстокого поводження з дітьми:

– первинна (як загальна просвіта населення з цього явища: що воно таке, чому воно є поганим і неприйнятним. Застосовується в основному для нормальних, благополучних сімей);

– вторинна (де зафіксовано, чи постерігається жорстоке поводження з дітьми, членами родини, домашніми тваринами. Це цілеспрямована робота з окремими групами дорослих і дітей з метою зміни ставлення до поводження з дітьми, формування гуманного ставлення дорослих до дітей, життєвих умінь та навичок у дорослих та дітей, роз'яснення сутності і відповідальності за жорстоке поводження з дітьми);

– третинна (з тими, хто постраждав від жорстокого поводження з метою навчання самозахисту; з тими, хто здійснює таке поводження – як соціальне навчання і контроль, що є умовою збереження сім'ї, залишення батьківських прав тощо) [4].

Відповідно, лише за умови всебічного дослідження особливостей функціонування сім'ї, де зафіксовані факти насильства над дітьми, вибирається та чи інша форма профілактичної роботи, яка спрямована на виявлення й усунення причин та умов агресивної поведінки.

У згаданому контексті доцільно зауважити, що проведення профілактичних заходів потребують не лише батьки, але і діти, які піддавалися насильницьким діям. Аналіз літературних джерел із зазначеної проблеми дає підстави виокремити наступні напрями соціально-профілактичної роботи з батьками щодо жорстокого поводження з дітьми: 1) батьківську просвіту: права та потреби дітей, права та обов'язки батьків щодо дітей, особливості розвитку дітей, родинного виховання, жорстоке поводження з дітьми і насильство в сім'ї: його сутність, наслідки, відповідальність; 2) формування толерантності, життєвих сімейних умінь і навичок (комунікативних, прийняття рішень, прогнозування, управління собою).

Формами соціально-профілактичної роботи є: лекторії; батьківські університети; батьківські збори; тренінги; соціальне інспектування сім'ї; школи батьківських почуттів; школи молодих батьків [1].

Ми поділяємо думку науковців, які вказують на необхідність проведення одночасної соціально-профілактичної роботи з дітьми, змістом якої є знання дитини про власні права у сім'ї, мвміння захиститись від насильства, знання дитини про дії у кризовій ситуації, інформованість, до кого і як звертатись у подібних випадках.

Форми соціально-профілактичної роботи з дітьми досить різноманітні і повинні бути спрямовані, насамперед, на врахування вікових та індивідуальних особливостей особистості дитини. До них можна віднести різні види ігор, аматорські театри, міні-лекції, перегляд відеофільмів, бесіди, розповіді, вікторини і конкурси (про права дітей) [2, с. 248].

Педагоги, відмічаючи зростаючу кількість насильства щодо підлітків, наголошують, що насильство – комплексне явище, зумовлене впливом соціально-економічних, психолого-педагогічних, медико-біологічних факторів. Тому розробка профілактичних заходів є можливою при реалізації системного підходу, зокрема використання комплексних діагностичних методик [3].

При проведенні профілактики жорстокого поводження з дітьми в сім'ї слід враховувати травматичний досвід батьків у дитинстві, відсутність чітких цілей як у вихованні дітей, так і стосовно власного майбутнього, перевага деструктивних партнерів спілкування в сім'ї, відсутність навичок конструктивної взаємодії, внутрішньо-особистісні порушення дитини.

Проте, незважаючи на певні позитивні зрушення у розв'язанні проблеми насильства, вченими висловлюється ряд зауважень, які потребують дійового вирішення. Зокрема, механізм соціально-правового захисту потерпілих від насильства залишається недосконалим: не вистачає відповідних закладів для надання допомоги потерпілим та спеціально підготовлених фахівців у сфері запобігання насильству, неефективною є система раннього виявлення випадків насильства в родині. Недостатньо ефективною також є система санкцій, що застосовуються щодо осіб, які вчиняють насильство в сім'ї.

Підводячи підсумок, зауважимо, досліджувана проблема багатоаспектна і не може бути вичерпана даною працею. Багато питань чекають подальшого вивчення і вирішення. Зокрема: вивчення особливостей соціально-правового захисту дітей від сексуального насильства, незаконного використання дитячої праці, купівлі-продажу дитини тощо; а також потребує розробки окремих методик для роботи з такими категоріями дітей.

ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України «Про попередження насильства в сім'ї» від 15 листопада 2001 року №2789-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.rada.gov.ua>.
2. Меш Э. Детская патопсихология. Нарушение психики ребенка / Э. Мэш, О. Вольф. – СПб. : Прайм-Еврознак, 2003. – 384 с.
3. Онищенко Ю. Насильство в сім'ї : стан та проблеми / Ю. Онищенко // Педагогіка толерантності. – 2001. – № 3–4. – С. 39–47.
4. Свистунова С. Насилие в семье [Электронный ресурс] / С. Свистунова. – Режим доступа : <http://mayak.rfn.ru/schedules/112/9458.html>.

Наталія Сушик,

канд. пед. н., доцент,

Східноєвропейський національний університет

імені Лесі Українки

СУТНІСТЬ, ВИДИ, ФАКТОРИ ВИНИКНЕННЯ НАСИЛЬСТВА НАД ДІТЬМИ В СІМ'Ї

У статті визначено сутність, види та фактори виникнення насильства над дітьми в сім'ї.

Nataliia Sushyk

NATURE, TYPES AND FACTORS OF CHILD ABUSE

The article examines the essence, kinds, factors and origin of domestic violence against children.

Ще недавно в нашому суспільстві вважалося неприйнятним говорити відверто про насильство над дітьми в сім'ї. Найнебезпечніше те, що воно спричиняє дуже серйозні негативні соціальні наслідки. Насильство над дітьми породжує відчуття невпевненості, безнадійності або безсилля, провини та придушення волі; відсутності самоповаги і допомоги; настирливі спогади; напади страхів, депресію; фобії, смуток; роздуми про самогубство; самозвинувачення; втрату довіри; наркотичну / алкогольну залежність; прагнення помсти.

Проблема насильства над дітьми в сім'ї досліджується науковцями в різних аспектах: сутність, фактори, причини, умови виникнення (О. Безлюдний, Е. Волкова, Т. Гончарова, Н. Зимівець, Л. Мардахаєв, В. Теслюк, І. Фурманов); види та наслідки їхнього впливу на розвиток, виховання, соціалізацію особистості (В. Бондаровська, Т. Гурлева, О. Коваленко, І. Маргулян, Т. Козакова); форми, методи, засоби профілактики насильства над дітьми в сім'ї (О. Васильєва, Т. Вовчок, І. Даниленко, В. Кірсанова, Ю. Малієнко, Н. Степура, Т. Цюман) та ін.

Мета статті – визначити сутність, види, фактори виникнення насильства над дітьми в сім'ї.

На основі результатів аналізу основних ознак і характеристик сім'ї ми сформулювали такі визначення:

1. Сім'я – це динамічна, мала, соціальна група людей, заснована на шлюбі, кровній спорідненості, родинних відносинах, усиновленні або іншій формі (опіка, піклування, патронат) улаштування дітей на виховання, члени якої разом проживають, пов'язані спільним побутом, взаємною моральною та матеріальною відповідальністю, спільністю формування й задоволення соціально-економічних та інших потреб.

2. Сім'я як соціальний інститут характеризується сукупністю соціальних норм, правил, зразків поведінки, прав та обов'язків, які регулюють відносини між подружжям, батьками й дітьми, братами та сестрами й іншими родичами; найважливіша форма організації соціального досвіду, через яку особистість оволодіває структурою ролей і норм взаємодії, відносинами допомоги, підтримки та захисту, основними знаннями, уміннями, навичками, сприймає ідеали й цінності, необхідні їй для життя в суспільстві.

Згідно Закону України «Про попередження насильства в сім'ї» від 15.11.2001. № 2789-III, «на насильство в сім'ї – будь-які умисні дії фізичного, сексуального, психологічного чи економічного спрямування одного члена сім'ї стосовно іншого, якщо ці дії порушують конституційні права й свободи члена сім'ї як людини та громадянина, завдають йому моральної шкоди, шкоди його фізичному чи психічному здоров'ю» [4, с. 14].

Насильство над дитиною, як зазначає Е. Волкова, – це фізичний, психологічний, соціальний вплив на дитину з боку іншої людини (дитини чи дорослого), сім'ї, групи або держави, які примушують її